

ERTUĞRUL GAZİ'Yİ ANMA VE SÖĞÜT ŞENLİĞİ VAKFI YAYINLARI NO : 5

SÖĞÜT

IV. ve V.

OSMANLI SEMPOZYUMU

(Eylül 1989 - 1990, Söğüt)

ANKARA
1991

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE KURULUŞTA ROL OYNAYAN ÂMİLLER

Araş. Görev. Fehamettin Başar ()*

1071 Malazgirt savaşından sonra Sultan Alp Arslan, emrindeki Türk beylerini Anadolu'nun fethi için görevlendirmiş ve bu fetih hareketlerinin sonucunda Anadolu'da bir çok Türk beyliği kurulmuştur. İşte bu beyliklerden birisi de Oğuzlar'ın Üçok koluna mensup olan Kayılar'ın kurduğu ve daha sonra büyük bir imparatorluk haline gelen Osmanlı Beyliği'dir.

Osmanlı Devleti'nin temelini oluşturan ve Söğüt civarında kurulan bu beyliğin kurucusu Gündüz Alp'in oğlu Ertuğrul Bey'dir¹. Ertuğrul Bey'in adına ilk defa, Konya Selçuklu sultanı I.Alâaddin Keykubad (1219-1237) ile Celâleddin Harzemşah arasında 10 Ağustos 1230 tarihinde Erzincan yakınlarındaki Yassı-çimen mevkiinde yapılan bir savaş dolayısıyla rastlamaktayız. Bu sırada Azerbaycan-Ahlat yolu ile Anadolu'ya gelip o havalide yaylamakta olan Kayı Türkleri'nin reisi Ertuğrul Bey, yenilmekte olan Alâaddin Keykubad'ın kuvvetlerine yardım ederek savaşı Selçuklulara kazandırmıştır. Sultan Alâaddin Keykubad 'da bu savaştan sonra Ertuğrul Bey ve beraberindekilere önce Ankara yakınlarındaki Karacadağ ve sonra da Sakarya havzasındaki Söğüt ve hava-

* İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

1. Osmanlıların şeceresini değişik şekillerde Yâfes b. Nuh'a kadar çıkaran müverrihler Ertuğrul Bey'in babasının adına iki ayrı şekilde belirtmişlerdir. Meselâ Aşık Paşa-zâde, Neşri, Oruç Bey ve Şükrullah gibi ilk Osmanlı müverrihleri Ertuğrul beyin babasının adının Süleyman Şah olduğunu belirtirken Ahmedî, Enverî, Karamanî Mehmed Paşa ve Ruhî, Ertuğrul Bey'in babasının Gündüz Alp olduğunu kaydetmişlerdir. Nitekim araştırmacıların bir çoğu da bu son kaynak grubunun kaydını tercih ederken günümüzde ele geçen Osman Gazi'ye ait bir sikke'de de "Osman b.Ertuğrul b. Gündüz Alp" ibâresinin yazılmış olması bu fikri daha da sağlamlaştırmıştır.

lisini yurt olarak verdi. Daha sonra buradaki hizmetlerinden dolayı kendisine Selçuklu sultanı tarafından "uc beyliği" verilen Ertuğrul Bey Söğüt'ü beyliğin merkezi yaptı².

Bu sırada batı Anadolu'da bir çok Türk beyliği kurulmuştu. Bunlardan biri olup Söğüt ve civarında hüküm süren Ertuğrul Bey'in aşireti, daima gazâ ile meşgul olduğundan ayrı bir özelliğe sahipti. Ertuğrul Bey Söğüt'de yerleştikten sonra Bizans hudutları üzerindeki kasaba ve köylerle karşı bazı akınlarda bulundu. Şecaati ve adaleti sayesinde büyük başarılar kazandı.

Ertuğrul Bey uzunca bir mücadele hayatı geçirdi. Söğüt'te yaklaşık yarım asır kadar yaşadıktan sonra 1281 yılında 90 yaşını aşmış olduğu halde vefât etti. Öldüğü zaman yerine cesâret, mertlik ve ahlâki meziyetleri dolayısıyla küçük oğlu Osman Bey beyliğin başına geçti. 1258 yılında Söğüt'de doğmuş olması kuvvetle muhtemel olan Osman Bey bu sırada henüz 23 yaşlarında idi. Osman Bey'in 1281 yılında beyliğin başına geçtiği bu yıllarda Osmanlı'nın tâbi olduğu Anadolu Selçuklu Devleti biraz daha zayıflamış durumdadır. Osman Bey Selçuklu hükümdarını metbu'tanımakla beraber daha müstakil hareket etmeye başladı. Bu tarihlerde Bizans'ın Anadolu'daki en güçlü tekfurlarından biri olan İnegöl tekfuru Aya Nikola Osman Gazi'nin aşiretine saldırıp mallarına el koyuyordu. Bu sebeple Osman Bey 1284 yılında İnegöl tekfuru ile Ermeni-beli³ denilen yerde ilk mücadelesini verdi⁴. Osman Bey, yeğeni Bay Hoca'nın şehid edildiği bu savaştan bir yıl sonra İnegöl yakınlarındaki Kula-hisar kalesini zabtetti⁵.

2. Bu konuda kaynaklardaki bilgi için bkz. Aşık Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, nşr. Âli Bey, İstanbul 1332, s.5; Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osman*, nşr. F. Babinger, Hannover 1925, s. 5-7; Mehmed Neş-rî, *Kitâb-ı Cihân-numâ*, nşr. M.A. Köymen-F.R. Unat, Ankara 1987, I, 61-65. Ayrıca bkz. M. Şakir Ülkütaşır, "Söğüt Beyliği Üzerine Bir Araştırma", *Türk Kültürü Aylık Dergi*, sayı 95, Yıl VIII, Eylül 1970, Ankara 1970, s. 769, A. Zeki Velidî Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, s. 322; M. Halil Yınanç, "Celâleddin Harezmsâh" mad. İA III/s.54

3. Kaynaklarda Ermeni-beli veya Ermeni-derbendi olarak kaydedilen ve Pazarcık ile Bozöyük arasında bulunan bu yerin ismi daha sonraları Ermeni Pazarcığı olarak anılmış olup bugün Pazarköy olarak geçmektedir.

4. Aşık Paşa-zâde, aynı eser, s.5; Neş-rî, aynı eser, s.78-80; Kemal Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, nşr. Şerafettin Turan, I. Defter, Ankara 1970, s. 82-7.

5. Aşık Paşa-zâde, aynı eser, s. 7; Neş-rî, aynı eser, s.84; Kemal Paşa-zâde, aynı eser, s. 95-7; Hoca Sa'deddin Efendi, *Tacü't tevârih*, I, İstanbul 1279, s. 17. Ayrıca bkz. M. Tayyib Gökbilgin, "Osman I" mad. İA, IX, s. 435.

Bunun üzerine İnegöl ve Karaca-hisar kalesinin tekfurları anlaşarak Osmanlı kuvvetlerine karşı harekete geçtiler. Domaniç dağı geçidinde İkizce (veya Ekizce) denilen bir yerde yapılan bu savaş Osmanlılar'ın galibiyetiyle sonuçlanmışsa da başta Osman Bey'in kardeşi Gündüz Alp ya da diğer kardeşi Saru-Yatı olmak üzere bir çok müslüman şehid düşmüştür⁶.

Osman Bey bu ilk zaferden sonra 691(1291-2) yılında Karaca-hisar kalesini Bizanslılar'dan aldı. Böylece Osmanlılar'ın varlığı bölgede iyice hissedilmiş oldu. Karaca-hisar'ın fethedilmesinden sonra burada bulunan kilise camiye çevrilmiş ve kılınan Cuma namazı sırasında okunan hutbede Osman Bey'in adı Selçuklu sultanının isminden sonra ilk olarak zikredilmiştir⁷.

Osman Gazi Karaca-hisar'ı ele geçirdikten sonra sırasıyla Bilecik, Yarhisar, İnegöl ve Yenişehir'i birbiri ardına fethederek İznik'i abluka altına aldı. Daha sonra Akhisar, Geyve, Lefke, Hisarcık, Tekfur-Pınarı ve Yenikale Rumlar'dan alınarak Beyliğin hudutları kuzeye, Karadeniz'e doğru genişledi. Nihayet bölgenin en önemli şehri olan Bursa dört taraftan Osmanlı kuvvetlerince kuşatılarak Osman Bey'in son günlerinde oğlu Orhan Bey tarafından 1326 yılında fethedildi. Bursa'nın fethedilmesiyle Osmanlı Beyliği daha da güçlendi. Nihayet Orhan Bey'in hükümdarlığının son yıllarında Türkler, Rumeli'ye geçerek burada da Türk hâkimiyetini ve islâmiyeti yaymaya başladılar.

Böylece, Bizansla uc teşkil eden bölgelere Selçuklu sultanı Alâaddin Keykubat tarafından yerleştirilen ve önce Ertuğrul Bey'in sonra da Osman Bey'in başında bulunduğu bu topluluğun kısa sürede küçük bir beylikten devlet haline dönüştüğünü görüyoruz. İşte Söğüt ve çevresinde kurulan bu küçük beyliğin, kısa zamanda büyük bir imparatorluk haline almasında etkili olan âmilleri belirtmeğe çalışalım:

6. İkizce savaşı hakkında kaynaklardaki bilgi için bkz. Aşık Paşa-zâde, aynı eser, s.7; İbn-i Kemâl, aynı eser, s. 97-104; Ruhi, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Tubinger Ktp. Ms. Or. quart 821'den çekilmiş mikrofilm, Süleymaniye Ktp. Mikrofilm No 1919, vrk. 21b. Ayrıca bkz. M.Tayyib Gökbilgin, aynı makale, s.425; İ.H Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1972, I, s.107.

7. Kemal Paşa-zâde, aynı eser, s.111 vd; Oruç Bey, aynı eser, s.12; Münecimbaşı Ahmet Dede Efendi, *Câmiü'd-Düvel*, Nuruosmaniye Ktb. No.3172, vrk. 271b. Ayrıca bkz. Ahmet Ağrakça, "Osmanlılarda İlk Cülus Merâsimi", *Türk Kültürü Aylık Dergi*, sayı 282, Yıl XXIV, Ekim 1986, Ankara 1986, s. 636.

Osmanlı Beyliği Bizans Devleti'nin doğu sınırlarında kurulduğu için daima onlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin kurulduğu 13. yy.ın sonları ile 14.yy.ın başlarında Bizans imparatorluğu zayıf ve dağılmaya yüz tutmuş bir halde bulunuyordu. Anadolu'daki Bizans kaleleri yarı bağımsız halde hareket eden tekfurlar tarafından idare ediliyordu. Bu tekfurların baskıya dayanan yönetimleri, halkın büyük çoğunluğunun sıkıntı içinde yaşamasına yol açmıştı. Osman Bey'in aldığı kasabalarda ise, yasaların sağladığı belli hakların yürürlüğe konulması, vergilerde âdil bir sistemin uygulanması bölge halkı üzerinde olumlu etkiler meydana getiriyordu. Özellikle ağır vergiler altında ezilen yerli halkın vergi yükünün azaltılması onların kendi istekleriyle Osmanlılar'ın hizmetine girmelerini sağlamıştır⁸.

Ayrıca Osmanlı Beyliği'nin Bizans devleti ile komşu olması ve devamlı hristiyanlarla mücadele etmesi bir cihâd ruhu taşıdığı için Anadolu'daki diğer Türkmen grupları da bu düşünce ile Osmanlılar'a katılarak Bizanslılar'a karşı gazâya koşuyorlardı. Bu durum Osmanlı Beyliği'nin kısa sürede büyümesi ve yüzyıllar sürececek bir imparatorluk haline gelmesinin önde gelen sebeplerinden biri olmuştur.

Bundan başka Osmanlılar'ın daha Ertuğrul Bey'den başlamak üzere adâlet mefhûmuna büyük önem vermiş olmaları dikkate değer bir hadisedir. Onların müslüman-hristiyan ayırımı yapmaksızın adâletle hareket etmeleri bir çok kimsenin saflarında yer almasını sağlamıştır. Osmanlılar bu adâlet mefhûmuyla birlikte, bütün Türk dünyasında olduğu gibi daima hoşgörüyü hareket ederek fethettikleri yerlerdeki halkın inançlarına hiçbir şekilde karışmamışlardır⁹. İşte bu tutumları yüzünden bir çok kimse kendi istekleri ile Osmanlılar'ın hizmetine girmiştir. Osmanlı tarihinin ilk dönemleri hakkında bilgi veren kaynaklarda, Osman Bey'in fethettiği yerlerde yerli halka nasıl davrandığı aşağıdaki ifadelerle anlatılmıştır:

8. Ş.Tekindağ, "Osmanlı Devletinin Kuruluşu Hakkında Yeni Görüşler", Atatürk Konferansları, VII, Ankara 1980, s.72; İ.Miroğlu, "Osmanlılar ve Gayrimüslim Teba'a", I. Osmanlı Sempozyumu, Bildiriler, Söğüt 1984, s. 42.

9. Ş.Tekindağ, aynı makale, s. 72

"Osmanlılar aldıkları Karaca-hisar, Bilecik, Yar-hisar ve İnegöl hisarlarında adâlet üzerine hareket ettiler. Bütün köylüler gelip yerlerinde oturdular. Halleri kâfir zamanındakinden daha iyi oldu. Buradaki kâfirlerin rahatlığını işidib başka yerlerden de adam gelmeye başladı"¹⁰.

Osmanlı Beyliği'nin kısa sürede büyük başarılar kazanmasında bu adâlet düşüncesiyle hareket eden Kayı beylerinin ve özellikle Alpelerin büyük yardımları görülmüştür. Tamamen insanî hislerle dolu olan Alpeler (Gaziler) zulüm görmüş insanların yardımına koşarak daima fakirlerin yanında yer almışlardır. Osmanlı Devleti'nin kurulduğu sırada pek çok Alp'in vazife alarak devletin kurulmasında önemli katkıları olduğu görülür. Meselâ bunlar arasında Ertuğrul ve Osman Bey devirlerinde üstün hizmetleri bulunan Aykut Alp, Konur Alp, Turgut Alp ve Abdurrahman Gazi'yi sayabiliriz.

Ayrıca Bizans sınırında büyük bir fedakârlıkla bir ideâl uğruna devlet kurmaya çalışan bu ilk Osmanlı beylerinin arasında onları teşvik etmek, ideallerini tazelemek maksadıyla bazı tarikat erbâbının bulunduğu da görmekteyiz. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Alpelerle birlikte hareket eden bu kişilerin en canlı örnekleri Şeyh Edebali, Baba Saltuk ve Geyikli Baba gibi şahsiyetlerdir. Özellikle Bursa'nın alınmasında Geyikli Baba'nın ve Rumeli'nin fethedilmesinde Baba Saltuk'un rolü büyüktür¹¹.

Bunun yanında Osman Bey'in, bir ahi lideri olan Şeyh Edebali'ye damat olmasından sonra Anadolu'da büyük bir dinî ve siyasî nüfuza sahip olan Ahîlerin desteğini de alması, Osmanlılar'ın Anadolu siyasi birliğini sağlamalarında önemli rol oynamıştır.

Diğer yandan Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu bu sırada, Moğollar'ın zulümleri karşısında pek çok kimsenin batı Anadolu'ya doğru kaçarak Osmanlılar'ın hizmetine koştukları görülmektedir. Hatta bâzı Selçuklu asker ve idârecilerinin de beyliğin hizmetine girerek Rumlar'a karşı çarpıştıkları bilinmektedir. Özellikle Konya, Kayseri ve Sivas gibi büyük şehirlerden olup Moğollar'ın tahakkümünden kaçan pek çok idâreci Osmanlı beyliğinin hizmetine girmişlerdir. Bu durum askerî sahada olduğu

10. Bkz. Aşık Paşa-zâde, aynı eser, s.17; Neşri, aynı eser, s.105.

11. Ş Tekindağ, aynı makale, s.68.

kadar kültür sahasında da kendisini göstermiş ve doğudan gelen pek çok ilim adamı Osmanlı beyliğinde toplanmıştır.

Diğer taraftan Batı Anadolu'da kurulmuş olan diğer Türk beylikleri bu yeni beyliğe karşı düşmanca bir hareketde bulunmamışlardır. Bu beylikler hem kendi aralarında ve hem de Ege sahillerindeki haçlılarla mücadele ederken Osmanlılar bağımsız kalmışlar ve yalnızca Bizans'la mücadele etmişlerdir¹².

Bir başka husus da Osmanlı Devleti'nin, diğer beyliklerde olduğu gibi ailenin müşterek malı sayılmayıp tek idare altında yönetilmesidir¹³. Oysa diğer Türk beyliklerinde oğullardan her biri kendisine ait olan bölgede bağımsız hareket ediyordu. İşte bu merkezî yönetim usulü Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında sarsıntıya uğramamasını sağlamıştır.

Bütün bu şartlara ilâve olarak Osmanlı hükümdarlarından Osman, Orhan ve I. Murad'ın üstün ahlâk ve büyük kuruculuk vasıflarını da söylemek gerekir. Osman Bey'in oğlu Orhan Bey'e yaptığı vasiyet bu hususu aydınlatması bakımından oldukça önemlidir. Osman Bey yaşlanıp da rahatsızlanınca devlet işlerini oğlu Orhan Bey'e bırakmış ve ona şöyle demiştir:

"Tanrı buyruğundan gayri iş işlemiyesin. Bilmediğini şeriat ulemâsından sorup anlıyasın. İyice bilmeyince işe başlamıyasın. Sana itaat edeni hoş tutasın ve askerine in'amı, insanı eksik etmiyesin ki, insan insanın kulcağızıdır. Zalim olma. Âlemi adaletle şenlendir ve cihâdı terk etmiyerek beni şâd et. Ulemâya riâyet eyle. Nerede bir ilim ehli duyarsan ona rağbet ve ikbâl göster. Bizim mesleğimiz Allah'ın dinini yaymaktır. Yoksa kuru kavga ve cihangirlik değildir. Sana da bunlar yaraşır. Daima herkese ihsânda bulun. Memleket işlerini noksansız gör"¹⁴.

İşte buraya kadar sıraladığımız bütün bu sebeplerin sonucu olarak XIII. yüzyılın sonlarında Söğüt ve çevresinde kurulmuş olan Osmanlı Beyliği kısa sürede genişleyerek küçük bir beylik iken büyük bir imparatorluk halini almıştır.

12. F.Köprülü, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Ankara 1972, s.176.

13. F.Köprülü, aynı eser, s.178.

14. Neşri, aynı eser, s.145.